

‘Water & erfgoed’

Materiële, bestuurlijke en spirituele verbindingen

In 2012 startte Diederik Six, toenmalig president van het Nederlandse comité van de International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), het adviesorgaan van UNESCO voor cultureel erfgoed, het Water en Cultureel Erfgoed-initiatief. Het doel was om de disciplinaire en institutionele afstand tussen de wereld van het culturele erfgoed en het waterbeheer te overbruggen.

Diederik Six, restauratiearchitect, nodigde mij, waterdeskundige, uit om samen de twee ‘werelden’ bijeen te brengen. Onze eerste activiteit was de internationale conferentie ‘Protecting delta’s, heritage helps’ gehouden in Amsterdam in 2013. Deze conferentie resulteerde in de publicatie *Water and Heritage: material, conceptual and spiritual connections*, gepresenteerd tijdens het zevende Wereld Water Forum, dat werd gehouden in Daegu, Zuid-Korea in 2015.

In deze reflectie wordt begonnen met een samenvatting van het boek. Vervolgens wordt ingegaan op de betekenis van watergerelateerd cultureel erfgoed voor huidige wateropgaven, de titel van het boek, en daarna op de verbondenheid van de materiële, bestuurlijke en spirituele aspecten in het waterbeheer, de ondertitel van het boek. Ten slotte wordt beschreven welke weg of ‘camino’ het Water and Cultureel Erfgoed-initiatief is gegaan sinds 2015.

< *Kust van Thailand*

Vier categorieën

Het boek bevat vierentwintig artikelen, de meeste geschreven door sprekers tijdens de conferentie en een aantal door auteurs die zijn uitgenodigd vanwege hun specifieke werkveld. De vierentwintig artikelen zijn verdeeld in vier categorieën.

De eerste categorie ‘Infrastructureel watergerelateerd erfgoed’ heeft vier artikelen: regenwateropvang in het Midden-Oosten, traditionele wateropvangsystemen in India, het fysieke watererfgoed in Angkor, Cambodja en een overzicht van erkende mondiale watererfgoederen.

De tweede categorie presenteert elf artikelen over bedreigingen van (wereld)erfgoederen door water o.a. vanwege klimaatverandering. Deze artikelen beschrijven:

- de effecten van zeespiegelstijging op de eilanden van de Caraïben; de eilanden in de Stille Oceaan; de haven van New York en de havenstad Recife in Brazilië;
- de effecten van de veranderingen in de neerslag op de piramides van Meroe;
- de effecten van veranderingen in de watercyclus op: het cultureel erfgoed in de Republiek van Korea, historische steden in Duitsland, het onderwater-erfgoed in het Verenigd Koninkrijk en het werelderfgoed van Petra in Jordanië.

De derde categorie bevat drie artikelen over het belang van de erkenning van institutioneel

cultureel erfgoed. Daarin komen aan de orde de bestuursvorm, regelgeving en vaardigheden voor huidige en toekomstige watervoorzieningen in respectievelijk Ifugao op de Filipijnen, Europa en Japan.

De laatste categorie is een ‘verzamelcategorie’ met zes artikelen over onderwerpen als:

- de noodzaak tot aanpassing aan veranderende omstandigheden om de functionaliteit van de infrastructuur te behouden (Deltawerken);
- het belang dat waterinfrastructuur landschapelijk ingepast is en blijft;
- de maatschappelijke en sociale betekenis van het waterbeheer vanuit het verleden naar de toekomst (Santa Cruz en de Tennessee Vallei in de Verenigde Staten);
- de noodzaak tot verlaging van de toeristische druk op watergerelateerd cultureel erfgoed (Venetië);
- een beschrijving van het World Water Heritage Programme van de World Water Council en de International Council on Irrigation and Drainage.

Vierde pilaar

In het voorwoord onderschrijft Irina Bokova, toenmalig directeur-generaal van UNESCO, het Water en Cultureel Erfgoed-initiatief krachtig. Zij stelt dat ‘ons watergerelateerd cultureel erfgoed zowel materiële, conceptuele organisatorische en spirituele dimensies omvat, en dat dit erfgoed altijd een bron van inspiratie is geweest niet alleen van huidige maar ook voor toekomstige generaties’.

Datzelfde doet Olivier Blond van de Good Planet Foundation in zijn bijdrage. Hij stelt dat de C van Cultureel Erfgoed de vierde pilaar zou

moeten zijn van duurzame ontwikkeling, maar dat dat niet zo is.

In het inleidende eerste hoofdstuk worden de ontwikkelingen in het beleidsdenken samengevat aan de hand van internationale conventies en beschikbare richtlijnen over cultureel erfgoed; de afwezigheid van de betekenis van cultureel erfgoed in het zesde ontwikkelingsdoel (Water) van de Verenigde Naties (SDG 6); en de rol van water-gerelateerde spiritualiteit bij natuurliefde. Het boek wordt afgesloten met de Verklaring van Amsterdam, een oproep van de deelnemers om het Water en Cultureel Erfgoed-initiatief voort te zetten.

Duurzaamheid en heelheid nader beschouwd

De vierentwintig artikelen in het boek presenteren een geografisch en thematisch gespreide selectie van voorbeelden van water-gerelateerd cultureel erfgoed. Wereldwijd zijn er inderdaad talloze monumentale infrastructuurwerken voor de drinkwatervoorziening, irrigatie, waterkracht, watertransport en bescherming tegen overstromingen.

Er zijn ook vele voorbeelden van bestuurlijke en spirituele water-gerelateerde culturele erfgoederen. Bestuurlijke voorbeelden zijn de waterschappen in Nederland en Europa, de Water Courts in Sevilla en ook Peru, de Subak irrigatiesystemen in Indonesië enzovoort. Bij spirituele voorbeelden kan worden gedacht aan rituelen en ceremonies zoals dopen, reinigingen, et cetera.

Maar zijn er ook voorbeelden van water-gerelateerd cultureel erfgoed die betekenis hebben voor huidige wateropgaven? En – de tweede as

van ons initiatief – zijn er voorbeelden waarin materiële, conceptuele en spirituele elementen verbonden zijn met elkaar en in verbondenheid betekenis hebben voor huidige wateropgaven?

Niet structureel

Om met de betekenis van water-gerelateerd cultureel erfgoed voor de huidige wateropgaven te beginnen: bij herhaling is mij verteld door waterdeskundigen en beleidsmakers dat deze ‘verhaallijn’ onbekend is. Water-gerelateerd cultureel erfgoed in eigendom van waterorganisaties, wordt door deze organisaties doorgaans gezien als een kostenpost vanwege de wettelijke verplichting tot instandhouding.

Uitzonderingen op deze ‘regel’ zijn bijvoorbeeld de beken op de Veluwe of de keermuur onder Amsterdam tussen de grachten en het IJ, omdat deze culturele erfgoederen een nuttige bijdrage leveren om de effecten van klimaatverandering te mitigeren. Maar het zijn uitzonderingen. Een op ‘nut’ gebaseerde beoordeling van het water-gerelateerde cultureel erfgoed – als ‘vastgoed’ – voor huidige en toekomstige wateropgaven, is niet structureel opgenomen in de planvorming van waterorganisaties.

Archeologische voorbeelden

En wat betreft de materiële, bestuurlijke en spirituele verbindingen, daar geldt hetzelfde. Misschien hebben die ooit bestaan. We kennen vanuit de archeologie en de antropologie enkele voorbeelden:

- In het zuidoosten van Cyprus zijn drinkwaterputten gevonden van 8500 v.Chr. met restanten van rituelen.

- Een ander voorbeeld is het 250 kilometer lange irrigatiekanaalsysteem van Lima in Peru, tussen 200 en 800 n.Chr. aangelegd.
- En een derde voorbeeld zijn de getrapte drinkwaterputten in India met afbeeldingen van hindoe-goden.

In deze traditionele watervoorzieningen lijken het materiële, het bestuurlijke en het spirituele met elkaar verbonden te zijn. Echter, deze voorzieningen vervullen nu geen functie meer, of lijden een kwijnend bestaan.

Geïnspireerde streefbeelden

In het huidige waterbeheer wordt het belang van de materiële en de bestuurlijke verbinding wel erkend. Er is zelfs sprake van een genomen bewustzijn in het waterbeheer van het belang van goed bestuur, zogeheten *good governance*. Maar de rol van spiritualiteit wordt zelden of niet genoemd, niet in de internationale waterdialoog, en ook niet in het Nederlandse waterbeheer.

Hoewel ... geïnspireerde streefbeelden spelen wel degelijk een rol, zowel in Nederland als internationaal. Met name in het geval van conflicten kunnen streefbeelden leiden tot politiek en maatschappelijk draagvlak, omdat het tegenstrevende belanghebbenden kan verbinden.

- Een voorbeeld is het geïnspireerde streefbeeld ‘de zalm terug in de Rijn’ uit de jaren tachtig van de vorige eeuw. Dit populaire streefbeeld heeft sterk bijgedragen aan het politieke en maatschappelijke draagvlak om vervuilende en toxische lozingen door met name de industrie te beteugelen en zelfs te verbieden.
- Een ander geïnspireerd streefbeeld is ‘Freude am Fluss’ voor het stroomgebied van de Rijn,

waarmee draagvlak werd ontwikkeld voor de verbreding en verdieping van de rivierbodem in combinatie met compensatie voor de bewoners en de aanmaak van natuur en recreatiemogelijkheden.

- Een derde voorbeeld is het Drinkable Rivers project van Li An Phoa, de initiatiefneemster, die rivieren van bron tot monding wandelt met burgemeesters, industrieëlen, schoolkinderen en anderen en al wandelend herstelmaatregelen bespreekt.
- Een ander sprekend voorbeeld is de encyclyk *Laudato Si'*, de alomgeprezen bijdrage van paus Franciscus aan de klimaatconferentie in 2015 in Parijs, is geïnspireerd door het Zonnelied van Franciscus van Assisi uit de dertiende eeuw.

Onze 'camino'

Het boek *Water and Heritage: material, conceptual and spiritual connections*, uitgebracht door Sidestone Press, is gepresenteerd op het zevende Wereld Water Forum in Daegu, Zuid-Korea. Dit vormde een uitstekende gelegenheid voor de presentatie van het boek en van ons Water en Cultureel Erfgoed-initiatief, vanwege de aanwezigheid van vele duizenden waterdeskundigen, waterministers, onder meer Melanie Schultz van Haegen, en waterleiders zoals Blanca Jimenez-Cisneros, directeur Water van UNESCO.

Sinds dit World Water Forum is het Water en Cultureel Erfgoed-initiatief uitgegroeid, zowel in Nederland als internationaal, onder andere dankzij de nauwe samenwerking vanaf 2016 met de leerstoel History of Architecture and Urban Planning aan de TU Delft, met het Taiwanese International Institute for Water Edu-

cation (TIIWE) in Taipei en met het National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) in Japan.

Met deze organisaties zijn internationale conferenties georganiseerd in respectievelijk Delft, Nederland (2017), Chiayi, Taiwan (2019) en in Tokio, Japan (2020), waaraan honderden waterdeskundigen en erfgoed specialisten hebben deelgenomen. Deze conferenties hebben geleid tot de publicaties *Adaptive Strategies for Water Heritage, past, present and future* (Springer, 2020), *Water Heritage, global perspectives for sustainable development* (Bureau of Cultural Heritage, Taiwan, 2021) en het *Chair's Statement van het International Symposium on Water and Culture – Learning from Water Heritage to Innovate Regional Development*. In dit statement roept de voorzitter van het symposium, Han Seung-soo, voorzitter van het High-level Experts and Leaders Panel on Water and Disasters, President of the 56th Session of UN General Assembly en voormalig Prime Minister of the Republic of Korea, op om het onderwerp te agenderen voor de *VN Water Decade mid term review* die in maart 2023 zal worden gehouden in New York, een prachtige mijlpaal voor ons initiatief.

De zojuist genoemde activiteiten hebben er toe geleid dat de Algemene Vergadering van ICOMOS in december 2020 besloot om in te stemmen met de oprichting van het ICOMOS International Scientific Committee Water and Heritage. Een andere erkenning voor het Water en Cultureel Erfgoed-initiatief is het World Water Development Report *Valuing Water* dat door UNWATER op 21 maart 2021 werd uitgebracht. Hierin wordt de potentiële betekenis van water-

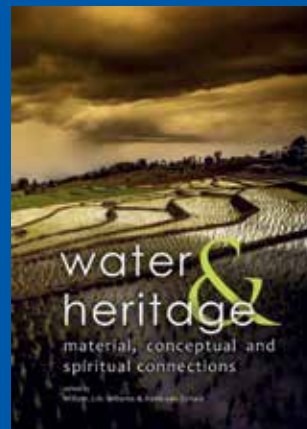
gerelateerd cultureel erfgoed voor huidige en toekomstige wateropgaven vermeld, hoewel niet nader uitgewerkt.

De eerstvolgende belangrijke stap van het Water en Cultureel Erfgoed-initiatief is de interdisciplinaire dialoog op 4 en 5 oktober aanstaande, waar wetenschappers (waterbeheer, antropologie, archeologie, geschiedenis, recht, religiestudies) de materiele, conceptuele en spirituele waarden van water zullen bespreken voor een plaats in het *Conceptual Framework Valuing Water* van de Verenigde Naties.

Conclusie

Er is nog een lange weg te gaan voordat de materiële, conceptuele en spirituele betekenis van water-gerelateerd cultureel erfgoed structureel zal zijn opgenomen in de planvorming voor huidige en toekomstige wateropgaven, maar in de wereld van de waterbeheerders en in de wereld van de cultureel erfgoed-specialisten lijkt de belangstelling gewekt te zijn om het in 2012 gestarte Water en Cultureel Erfgoed-initiatief te continueren, met het doel de bijdrage van water-gerelateerd erfgoed zowel ten behoeve van de duurzaamheid als de 'heelheid' tussen materie, organisatie en spiritualiteit te bevorderen.

Henk (ir. H.P.J.) van Schaik is Honorary Vice President van het ICOMOS International Scientific Committee on Water and Heritage.
E henk.vanschaik19447@gmail.com

Willem J.H. Willems & Henk van Schaik, *Water & Heritage: material, conceptual and spiritual connections*, Leiden: Sidestone Press, 2015